



# Dutch National Battalion

**Een burgerleger  
trekt mee met  
de Canadezen**

**15.4.2025** **15.4.2026**

[nationaalonderduikmuseum.nl](http://nationaalonderduikmuseum.nl)

**GELDERLAND**  
in **VRIJHEID**

nationaal  
onderduikmuseum

**Jaarverslag, 14 april 2026**

Bestuur en directie van het Nationaal Onderduikmuseum

Gerda Brethouwer, directeur

Henk Dijk, voorzitter

## Inhoudsopgave

1. VOORWOORD.....	3
2. ACTIVITEITEN EN HOOGTEPUNTEN .....	4
3. BEZOEKERS EN DONATEURS .....	8
4. RONDJE LANGS DE VELDEN: VERSLAG WERKGROEPEN .....	9
4.1 Balie.....	9
4.2 Winkel Nationaal Onderduikmuseum .....	10
4.3 Collectie.....	11
4.4 Onderzoek .....	13
4.5 Educatie.....	16
4.6 Expositie .....	19
4.7 Escaperoom voor de Vrijheid .....	21
4.8 Facilitair en Veiligheid (Klusteam) .....	21
4.9 VVV / Recreatie en Toerisme .....	22
4.10 De Panne.....	23
5. VRIJWILLIGERSBELEID .....	24
6. DOORONTWIKKELING MUSEUM .....	25
7. ORGANISATIE.....	28
8. CODES CULTUUR 2025 .....	30
NAWOORD .....	31

Het Nationaal Onderduikmuseum vertelt met kleine verhalen de grote geschiedenis van verzet, onderduiken en vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het museum gaat in op de keuzes en dilemma's van gewone burgers en geeft tevens een beeld van de bijzonderheden van het wonen en werken aan de Nederlands-Duitse grens.

## 1. Voorwoord

Samen met medewerkers, vrijwilligers, partners en betrokken families bouwen wij verder aan een museum dat niet alleen het verleden bewaart, maar het ook actief verbindt met het heden. Onze missie – het vertellen van verhalen over onderduik, vervolging en verzet in de Tweede Wereldoorlog – blijft daarbij onverminderd actueel. Als directeur van het Nationaal Onderduikmuseum kijk ik met trots en dankbaarheid naar de stappen die wij hierin het afgelopen jaar hebben gezet. De DNB-expositie waar veel over te lezen is in dit jaarverslag, heeft veel positieve reacties opgeleverd. De tentoonstelling raakt zichtbaar een snaar en heeft bovendien geleid tot bijzondere schenkingen. Dat vertrouwen – het toevertrouwen van persoonlijke documenten en verhalen – is voor ons van onschatbare waarde.

De doorontwikkeling van het museum krijgt concreet vorm in de plannen van architect Vincent Schreurs en de projectleiders van Onderduikmuseum Junior: Josephine Oudijn en Monique Rietbroek van het bureau Rietbroek Oudijn Ontwerpers (ROO). Zij helpen ons om de inhoudelijke ambities ruimtelijk te vertalen naar een toekomstbestendig museum. De realisatie van Onderduikmuseum Junior nadert een definitieve fase. Na de dakisolatie voorjaar 2026 kan de inrichting starten en zetten wij een belangrijke stap om ook jonge bezoekers op een aansprekende manier te betrekken.

Een belangrijke ontwikkeling om jongeren nog nauwer bij het museum te betrekken is het project *Spaces for New Generations*. Via Co-Creatie werken wij met Nederlandse en Duitse jongeren aan nieuwe presentaties en programma's. Hun perspectieven helpen ons om het gesprek over vrijheid, uitsluiting en democratische waarden eigentijds en grensoverschrijdend te voeren.

Wij zijn verheugd dat wij dit jaar met de gemeente een meerjaren budgetovereenkomst hebben gesloten. Dat betekent rust, duidelijkheid en de erkenning van het belang van ons museum voor gemeente en regio. Ook landelijk ervaren wij steun: het Ministerie van VWS heeft ons dit jaar incidenteel ondersteund ter versterking van de WO2-infrastructuur, met perspectief op structurele ondersteuning in de komende jaren. Dat bevestigt onze betekenis binnen een breder netwerk, in samenwerking met partners in de provincie en over de grens.

Gesprekken met gemeente, provincie en fondsen over verdere ondersteuning geven ons het vertrouwen dat wij gestaag door kunnen gaan met onze doorontwikkeling.

Met herdenkingen op 2 maart in Rademakersbroek, onze betrokkenheid bij 4 en 5 mei waarin wij door de gemeente zijn gevraagd een voortrekkersrol te willen vervullen, en de Vrijheidslunch in het museum, blijven wij ruimte bieden voor ontmoeting en reflectie. Verhalen over de onderduik leggen we vast zoals in het boek *Bakens van Verzet*, op basis van onderzoek door mensen die wij aan ons museum binden. Of in samenwerking met anderen, zoals met de gemeente Aalten, de provincie Gelderland en ministeries OCW en VWS, scholen aan weerszijden van de grens, gemeenten Achterhoek en Liemers voor het grensoverschrijdend programma *Vrijheid*, en met culturele partners zoals WO2NET, Nationaal Comité 4 en 5 mei en de andere organisaties aangesloten bij de Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45.

Zo werken wij samen aan meer begrip voor elkaar – en gebruiken wij de verhalen van toen om het gesprek over nu te blijven voeren.

Gerda Brethouwer, directeur

## 2. Activiteiten en Hoogtepunten

### 1945 - 2025: 80 jaar vrijheid

2025 is het 80 jaar geleden dat Nederland werd bevrijd. Aanleiding voor vele activiteiten in dit kader. Ook in het Nationaal Onderduikmuseum vonden veel activiteiten plaats ter herdenking en viering hiervan.

### 30 maart 1945 bevrijding van Aalten: ontmoeting met verhalen over bezetting en bevrijding.

Op zondag 30 maart 2025 vond ter gelegenheid van 80 jaar Bevrijding Aalten een vrijheidsfeest plaats met een tocht door het Nationaal Onderduikmuseum voor kinderen en (groot)ouders of andere begeleiders. Er kon in de Dorpsboerderijk geknutseld worden in het kader van Vrijheid en Vrede, er werden Oudhollandse spelletjes gespeeld en er konden vrijheidspannenkoekjes gebakken worden.

In Markt 18 was naast de plannen voor de vernieuwing van het museum, ook een foto-expositie te zien over de aanloop naar de bevrijding, de bevrijding zelf en de gevolgen na de bevrijding.

### Ingebruikneming van Markt 18

Een ander belangrijk markeringspunt: op zaterdag 15 maart 2025 vond de feestelijke sleuteloverdracht van Markt 18 plaats, het witte pand dat door de Stichting Beheer kon worden verworven om het museum te kunnen uitbreiden. Inwoners van de gemeente Aalten en andere belangstellenden waren van harte welkom om kennis te nemen van de eerste stappen in de realisatie van de vernieuwing van Nationaal Onderduikmuseum.



### 15 april Opening Dutch National Battalion (zie verder onder Expositie en Onderzoek)

Op dinsdag 15 april vond onder grote belangstelling van nabestaanden en andere relaties, de opening van de tentoonstelling over Dutch National Battalion plaats.

Tevens werd bij het museum een herinneringsbank voor DNB (schenking) onthuld ter ere van onze bevrijders.

*Onthulling DNB Bank door David Hogenkamp, directeur Nederlands Veteraneninstituut*





**25 april 2025 “Het heeft het Zijne Majesteit de Koning behaagd u te benoemen tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau.”**

Deze woorden werden uitgesproken op 25 april 2025 in de St. Helenakerk. Burgemeester Anton Stapelkamp mocht drie vrijwilligers van het Nationaal Onderduikmuseum de versierselen die bij deze onderscheiding horen opspelden. Het echtpaar Rieky en Wim Kraaijenbrink en Tonny Stollenborg zijn al jarenlang verbonden aan het museum. Onder andere voor deze jarenlange inzet kregen zij een Koninklijke onderscheiding. Welverdiend voor het vele werk dat zij doen.



*Marijke Verschoor neemt het Vrijheidsvuur in ontvangst (foto: Jan Oberink)*

**5 mei 2025 Bevrijdingsvuur naar Aalten**

Het bevrijdingsvuur werd vanuit Wageningen naar Aalten overgebracht door lopers van AVA'70 en is door het Nationaal Onderduikmuseum in ontvangst genomen. Dit bevrijdingsvuur was deze hele dag op het museumplein voor de ingang van het Nationaal Onderduikmuseum te zien. Op 5 mei werd bezoekers een programma als op zondag 30 maart aangeboden.

In de eerste helft van 2025 vond een aantal boekpresentaties plaats met lezingen:

**29 maart:** 'Scheveningse evacuees' (in de Helenakerk), door Evert de Niet

**22 april:** 'Bakens van het verzet', door Ina Brethouwer (zie ook onder Onderzoek).

**24 juni:** 'De 46 van het Rademakersbroek' door Kirsten Zimmermann

Deze publicaties zijn in samenwerking met Uitgeverij Fagus uitgegeven.



### Vrijwilligerstreffen 22 september 2025

Deze vond plaats bij boerderijmuseum 'de Neeth': dit museum heeft recentelijk een aantal collectie stukken van het Nationaal Onderduikmuseum overgenomen.

Vervolgens werden de medewerkers en vrijwilligers bij Groot Deunk door diverse natuurgidsen rondgeleid en kon men naar het nieuwe stilleven 'Concentric Spheres' van Louise te Poele, dat gaat over deze bijzondere plek met verhalen over de Hoeve Groot Deunk, de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog en het voormalig AZC maar is vooral een ode aan de vrijheid met zijn schakeringen.





### Lezing 14 oktober

Elisabeth van Stekelenburg vertelde over haar zoektocht naar de 'verzwegen' geschiedenis in haar familie, die geleid heeft tot het boek 'Kinddrager' - of: 'de kleine geschiedenis van een NSB-gezin'. Ze probeert hierin het familieverhaal te ontrafelen in een poging drie generaties bij elkaar te brengen. Na de pauze werd een open gesprek gevoerd over de ongemakkelijke ervaringen/verleden. Er kwamen veel emoties los waardoor het een erg indrukwekkende avond werd die niemand onberoerd liet.

### 15 november 2025 Museumweekend

Zaterdagavond 15 november heeft het Nationaal Onderduikmuseum haar deuren geopend tijdens het Achterhoeks Museumweekend. Van 18.30 tot 23.00 uur konden bezoekers genieten van een bijzonder programma vol beleving, cultuur en geschiedenis – voor jong en oud.

Op een sfeervol verlicht museumplein werd je verwelkomd door de geur van verse koffie en thee. In de centrale hal gaf Sandra Vanreys samen met een paar van haar leerlingen een aantal mini-concerten.

Voor de kinderen was er een spannende speurtocht met knijpkat door het museum, natuurlijk mochten de (groot)ouders ook mee. Maar er was meer te beleven: spannende verhalen die in de voorkamer werden voorgelezen of Judith von Tora die je verraste met haar bijzondere woordgeschenken.



In de schuilkelder waar in de Tweede Wereldoorlog de hele buurt kwam schuilen tijdens bombardementen werd door een professionele yogalerares knijpkatyoga-sessies gehouden. Ervaar hoe het is om in een beperkte ruimte toch nog goed te blijven bewegen. Al met al een hele bijzondere avond die zeker een vervolg gaat krijgen.

### 3. Bezoekers en donateurs

#### Bezoekers

In 2025 bedroeg het totale bezoekersaantal 26.391. Dit is 13 % meer dan in 2024. Dus de stijgende lijn is ingezet, zodat we op termijn kunnen groeien naar 40.000-50.000 bezoekers op jaarbasis.

#### Donateurs

De donateursaantallen zijn in 2025 stabiel gebleven: door hoge leeftijd of overlijden hebben we een aantal mensen moeten afmelden maar we hebben ook veel nieuwe donateurs mogen verwelkomen. Als donateur van het museum geniet men van diverse voordelen: naast vrij entree voor het museum ontvangen donateurs twee keer per jaar thuis 'de Panne', een digitale nieuwsbrief en uitnodigingen voor de tentoonstellingen, boekpresentaties e.d.

#### Schenken, de belasting en ANBI

Ook ontving het museum diverse schenkingen en legaten. Omdat het museum de culturele ANBI-status heeft, is de contributie als gift 125% aftrekbaar.

#### De informatie over schenkingen en ANBI nog eens op een rij.

**ANBI status... alleen culturele, wetenschappelijke of nut beogende instellingen met maatschappelijke doelen, komen in aanmerking voor een ANBI-status. Deze mogen geen winstoogmerk hebben en zijn aldus erkend door de Belastingdienst.**

De Belastingdienst beoordeelt een eenmalige gift als een 'gewone gift' en deze is slechts beperkt aftrekbaar. Voor een gewone gift en een gift die u wel jaarlijks doet, maar niet in een overeenkomst hebt vastgelegd, gelden een drempel en een maximum. De drempel is 1% van het drempelinkomen en het maximum is 10%. Het drempelinkomen wordt bepaald door het belastbaar inkomen (voor informatie zie Belastingdienst.nl).

#### Periodieke giften zijn volledig aftrekbaar!

Een gift is een periodieke gift als deze aan de volgende voorwaarden voldoet;

- Jaarlijks hetzelfde bedrag (in 1 keer of in meerdere keren) als gift aan dezelfde instantie of stichting.
- Het bedrag minimaal 5 jaar achter elkaar.
- Er is vastgelegd wanneer de jaarlijkse gift stopt, dus bijvoorbeeld na 5 jaar. Bij overlijden voor de termijn afloopt, dan stopt de jaarlijkse gift bij overlijden.

#### Testament

Als in het testament één of meerdere goede doelen worden benoemd voor ondersteuning, zijn deze giften vrij van successierecht. Het 'goede doel' hoeft over de erfenis geen belasting te betalen. U kunt aan een goed doel nalaten door deze in uw testament te benoemen tot erfgenaam. U kunt ook kiezen voor een legaat, een vastgesteld bedrag. Wij informeren u hier graag over! Voor verdere informatie: [info@onderduikmuseum.nl](mailto:info@onderduikmuseum.nl)

**Ons ANBI/RSIN-nummer: 805130500**

**Bankrekeningnummer voor uw giften: NL36RABO0310503779**

**Hartelijk dank voor de giften die wij ontvingen in 2025, wij danken u bij voorbaat voor uw verdere giften!**

## 4. Rondje langs de velden: verslag werkgroepen

### 4.1 Balie

De baliemedewerkers zijn de gastheren/ dames van ons huis. Zij verwelkomen de gasten voor zowel het museum als de VVV. Families, buurtverenigingen, sportgroepen en sociëteiten vonden hun weg naar het museum en organiseerden groepsbezoeken. De baliemedewerker is vaak het eerste aanspreekpunt voor de gasten van de musea en de VVV. Deze moet dus goed op de hoogte zijn van het reilen en zeilen binnen de organisatie en ook de toeristen wegwijs maken in ons mooie Aalten Momenteel zijn we met 21 baliemedewerkers. Per dagdeel draaien we met 2 medewerkers dienst. Dus 4 personen per dag. Door de week en in het weekend hebben we 22 mensen nodig om het rooster rond te krijgen. Naast een vast dagdeel in de week draaien we ook mee in de weekenddiensten.

Afgelopen jaar hebben we afscheid genomen van enkele trouwe medewerkers. Gelukkig melden zich ook steeds weer nieuwe mensen aan die willen meedraaien aan de balie.

De coördinatie van de baliemedewerkers wordt gedaan door de zogenaamde 'kleine balie', waardoor de verschillende taken (rooster maken, pr, folders, infobakken buiten etc.) verdeeld worden onder de medewerkers van de balie.

Naast het ontvangen van het bezoek, werden velen te woord gestaan met betrekking tot collectiebeheer, het invullen van de benodigde formulieren daarvoor, het doorgeven van aangereikte stukken aan collectiebeheer, kaartverkoop derden, verkopen uit de museumwinkel, afwikkelen van telefoontjes en e-mails binnen de geldende afspraken. Ook zijn veel VVV bezoekers geadviseerd en geïnformeerd.

Het jaar 2025 stond grotendeels in het teken van 80 jaar vrijheid en de nieuwe expositie over DNB.

We merken dat de expositie over DNB veel met mensen doet. Het komt regelmatig voor dat wij de bezoekers een luisterend oor en emotionele steun aanbieden, omdat het veel oproept. Het is een thema wat nog erg leeft.

Over het algemeen kwamen de complimenten van de bezoekers in overvloed. De meeste mensen zijn verbaasd over de grootte en de professionaliteit van ons museum. Sommige mensen kwamen zelfs alleen voor de expositie over DNB.

Namens de werkgroep KBG:

Hannie Rutgers, Lia de Ridder, Janny Krieger, Sinie Sonderen, Marion Jacobs.



*Vriendschap - Het veelzeggende beeldmerk van Dutch National Battalion*

## 4.2 Winkel Nationaal Onderduikmuseum

De museumwinkel heeft een opvallend breed assortiment. Veel klanten en museumbezoekers komen in de winkel om een origineel cadeau of souvenir te kopen. Het is de moeite waard om regelmatig even te komen kijken, want het assortiment wordt steeds vernieuwd. Wat meteen opvalt is de uitgebreide collectie boeken, vooral over de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast zijn er natuurlijk de boeken die alles te maken hebben met Aalten en de Achterhoek. Naast bekende en minder bekende boeken vind je er ook boeken die in eigen beheer zijn uitgegeven.

De streekproducten zijn divers en komen zoveel mogelijk uit Aalten en omgeving, bijvoorbeeld jam, honing en lepeltjes. De Achterhoekproducten, voorzien van de Achterhoek vlag, zijn al een aantal jaren gewild. We hebben een ruim en gevarieerd aanbod.

In 2025 zijn gepersonaliseerde producten aan het assortiment toegevoegd. Dit zijn producten voorzien van ons eigen logo of een afbeelding van het speelgoedvliegtuigje van Joop Levy. Voorbeelden hiervan zijn kaartensets, koffiemokken, vingerhoedjes, vrijheidsbier, bittertjes en sleutelhangers. Daarnaast blijven de artikelen met kunstafbeeldingen erg populair.



Er is een goede relatie met Estinea: de cliënten maken verkoopartikelen voor in de winkel. De absolute topper zijn de klaprozen die in de Aaltense locatie 'Op de Hoven' gemaakt worden.

### Omzet

We hebben in 2025 opnieuw een goed jaar gehad met een groeiende omzet. Deze groei wil het museum natuurlijk vasthouden. Dat gebeurt door producten te verkopen die een relatie hebben met musea in het algemeen, het Nationaal Onderduikmuseum in het bijzonder en natuurlijk de Achterhoek. Het assortiment is met veel zorg samengesteld. Sommige producten blijven vast in het assortiment, afgewisseld met nieuw aanbod. Natuurlijk wordt rekening gehouden met de vraag van onze klanten. En waar het enigszins kan, wordt gekozen voor artikelen die op een milieuvriendelijke en maatschappelijk verantwoorde manier zijn geproduceerd.

### Toekomst

De resultaten van de laatste jaren laten een stijgende lijn zien met een uitbreiding en aanpassing van het assortiment. Daarbij horen steeds meer de gepersonaliseerde producten. Zo wordt gewerkt aan een steeds groter en gevarieerder aanbod tegen aanvaardbare prijzen.

Werkgroep Museumwinkel,  
Silvia van de Put, Yvonne Wikkerink

### 4.3 Collectie

In 2025 zijn meer dan 100 objecten aangeboden aan het Nationaal Onderduikmuseum. Voor het werkelijk aannemen van voorwerpen is een goede procedure afgesproken. In het kort komt het hierop neer: wij krijgen iets aangeboden, hetzij aan de balie, per mail of via anderen. Dan vragen wij eerst om meer informatie, het liefst met afbeeldingen. Op die manier kunnen we al iets beter bekijken of het passend is in het museum. Er zijn een aantal basiscriteria waaraan een object/voorwerp moet voldoen. Belangrijkste is wel dat het een directe link met WO2 en onderduiken moet hebben.

Als er meer informatie over het object/voorwerp beschikbaar is krijgt het een tijdelijk nummer zodat het een eerste registratie heeft. Vervolgens wordt er regelmatig (driemaandelijks) een beoordelingsvergadering gepland met de beoordelingscommissie. In deze vergadering worden alle in die periode binnengekomen objecten/voorwerpen behandeld, en wordt er een beslissing genomen om het object/voorwerp wel of niet aan te nemen. En ook in welke hoedanigheid.

Een rekwisiet krijgt een andere status dan een collectiestuk. Rekwisieten gebruik je vaak om een verhaal of voorstelling kracht bij te zetten. Een collectiestuk heeft een belangrijke historische waarde, en moet op een andere manier gepreserveerd/bewaard worden.

Als de beoordeling van de objecten/voorwerpen heeft plaatsgevonden is de volgende stap voor team collectie de werkelijke registratie in het collectie-informatiesysteem, het maken van een bruikleen- of schenkings-overeenkomst, de objecten/voorwerpen werkelijk in ontvangst nemen, deze indien nodig in quarantaine plaatsen zodat geen besmetting van bestaande collectie kan plaatsvinden. Dit zijn slechts enkele van de stappen die te zetten zijn.

In de beoordelingscommissie hebben ook leden van team onderzoek zitting, als bij een object/voorwerp dieper onderzoek nodig is, dan kan team onderzoek daarmee aan de slag. De eerste observatie wordt door team collectie gedaan.

#### Veranderingen

In 2025 is er een belangrijke verandering voor team collectie aangekondigd. Het huidige collectie informatiesysteem Memorix wordt in 2026 vervangen door Kleksi. Omdat wij ondersteuning van Erfgoed Gelderland voor een collectie informatiesysteem ontvangen, varen wij op hun koers mee.

#### Collectie informatiesystemen

In 2025 heeft Erfgoed Gelderland een onderzoek gedaan naar de verschillende collectie-informatiesystemen, omdat er vanuit de landelijke overheid bepaalde richtlijnen worden gesteld waaraan een collectie-informatiesysteem moet voldoen.

Deze regels zijn o.a. vastgelegd in de [Nationale Strategie Digitaal Erfgoed](#). Omdat het huidige systeem Memorix nog niet aan deze regels voldoet, en ook niet in de nabije toekomst kan voldoen is Erfgoed Gelderland op zoek gegaan naar een vervangend systeem. Hieruit is het collectie informatiesysteem Kleksi naar voren gekomen als gebruiksvriendelijk en kostentechnisch het gunstigst.

De beslissing bij Erfgoed Gelderland voor dit systeem is afgelopen december 2025 genomen. In 2026 zullen wij als één van de eersten meewerken aan een pilot om zo informatie op te doen, waardoor de overgang naar dit nieuwe collectie-informatiesysteem simpel geïmplementeerd kan worden.

#### Klimaatbeheer

In 2025 zijn zeven dataloggers aangeschaft ter vervanging van vier oude thermohygrografen. Deze dataloggers registreren luchtvochtigheid en temperatuur op regelmatige tijden. Deze informatie kan digitaal worden opgevraagd. Zo kan het klimaat binnen het museum in de gaten houden en waar nodig bijgestuurd. Op deze manier hebben we meer controle over de bewaar-omstandigheden van onze objecten en objecten die wij in bruikleen hebben.

#### Aangenomen objecten

Een kleine selectie van de geschonken dan wel in bruikleen gegeven objecten:

- Naar aanleiding van de expositie over DNB komen er nog steeds schenkingen binnen. Bijvoorbeeld een oorkonde en legmedaille op naam van B. Bovenkerk, lid van DNB.
- Een boekje 'Waart ow!', Flitsen uit het leven van een onderduiker in de oorlog. Geschonken uit een erfenis van Geert Lenten, die onderduiker was bij de familie Van Lochem uit Aalten.

- Een fotoreportage 'Bevrijding' geschonken door Perebolte aan Dick Wikkerink. Ca. 50 foto's van de bevrijding en bevrijdingsoptochten.
- RAF overjas van Roy Kay, er waren al objecten /voorwerpen o.a. medailles en epauletten in ons bezit. De epauletten komen van deze jas. Dus nu is deze weer compleet.
- Origineel fotoalbum met onthulling van het monument van tante Riek, geschonken door haar dochter.  
*Raf overjas van Roy Kay*
- Bijbeltje van Beppie Gazan, joodse onderduiker bij Dames Jolink
- Verschillende persoonsbewijzen.
- Handgeschreven brieven van de heer Nico Oostelaar, lid van verzetsgroep de Bark. Gebeurtenissen zijn opgetekend door de heer Verberk.



*Roy Kay (foto Nationaal Onderduikmuseum).*



*Schenking Overjas RAF Roy Kay*

Het aannemen, registreren, preserveren van de vele objecten is een nauwkeurig werk dat zorgvuldig uitgevoerd moet worden. Hiervoor hebben we een mooi team van vrijwilligers dat zich met deze zaken bezighoudt. Helaas hebben wij het afgelopen jaar afscheid moeten nemen van een aantal mensen: Loes Tieman, die vanwege gezondheidsredenen helaas geen bijdrage meer kan verlenen aan het registreren van objecten. Daarnaast heeft ook Ben Lievers afscheid genomen. Hij hield zich voornamelijk bezig met het digitaliseren van de omvangrijke DVD collectie die wij in bezit hebben. Het grootste deel van de DVD's zijn allemaal gedigitaliseerd en daarmee zag Ben zijn taak als volbracht. Beiden willen wij hartelijk danken voor het vele werk dat zij als onderdeel van team collectie hebben verzet.

Gelukkig zijn er ook mensen voor teruggekomen. Aan het eind van 2025 is Hanny Noorman ons team komen versterken, en voor 2026 hebben zich ook alweer een aantal mensen gemeld die willen helpen bij het verder in kaart brengen van de collectie. Want naast de overgang naar een nieuw collectie-informatiesysteem is het museum, in het kader van de vernieuwing, ook bezig om een kenniscentrum Onderduiken op te zetten. Een subsidieaanvraag bij PICA is eind 2025 toegekend, en hier zal in 2026 een vervolg aan worden gegeven. Elke keer worden wij weer verrast door vondsten van mensen die bereid zijn om aan ons museum te schenken. Hierdoor wordt de collectie van het museum uitgebreid en kunnen we steeds meer de functie van Nationaal Onderduikmuseum vervullen.

Team Collectie 2025: Irene Blasczyk, Loes Tieman, Willemien Wentink, Antoinette Baanders, Frouke Harmsen, Ben Lievers, Hanny Noorman en Harry Schuring.

## 4.4 Onderzoek

### Algemeen

Met dit jaarverslag kijken wij als team ook graag terug op de afgelopen tien jaar waarin wij bestaan. De eerste vijf jaar met de naam “verhalenvangers” van museum Markt 12 en vervolgens “team onderzoek” van het Nationaal Onderduikmuseum. Wij vinden elkaar in onze interesse qua onderzoek en het vastleggen van persoonlijke levensverhalen. In het laatste decennium hebben wij een bijdrage geleverd aan vijf eigen exposities van het museum. Het geeft ons voldoening de missie van het museum op deze manier te ondersteunen.

In 2025 hebben wij als team ongeveer zes keer vergaderd. Daarnaast was er regelmatig overleg met het team collectie. Ook waren wij vertegenwoordigd in het coördinatoren overleg en het groot teamoverleg. Ook dit jaar kwamen er veel externe vragen naar ons toe om te beantwoorden. De frequentie van vragen en suggesties was hoger dit jaar, waarschijnlijk vanwege 80 jaar vrijheid en de aangeboden expositie over het Dutch National Battalion in ons museum. Afhankelijk van de expertise van elk teamlid is alles zo adequaat mogelijk beantwoord.

### Bijzondere gelegenheden

#### Oorlogsgraven Aalten

Leden van team onderzoek hebben net als in voorgaande jaren ook dit jaar in verband met 80 jaar vrijheid extra tijd en aandacht besteed aan het onderhoud van de oorlogsgraven in de gemeente Aalten. Op 30 maart 2025 werd op de Oude Algemene Begraafplaats aan de Varsveldsestraatweg een vernieuwd paneel onthuld.

Daarop staan de namen van slachtoffers in relatie tot de (toenmalige) gemeente Aalten, die elders zijn begraven of gecremeerd, dan wel een zeemansgraf hebben gevonden of die op andere plekken zijn omgekomen. Deze borden staan ook op vier andere begraafplaatsen: R.K. begraafplaats Piet Heinstraat; Berkenhove; begraafplaats Prins Mauritsstraat Bredevoort en R.K. begraafplaats Bolwerkweg Bredevoort. Op de Joodse begraafplaats aan de Haartsestraat staat een bord met de namen van de Joodse slachtoffers in relatie tot de (toenmalige) gemeente Aalten.

Sinds 2025 staat er een QR-code op de borden met daarin meer informatie over een aantal slachtoffers. Deze verhalen zijn nog niet compleet en worden nog verder aangevuld.

#### Onderzoek presentatie Expositie Dutch National Battalion (DNB)

Op 15 april 2025 vond de opening plaats van de expositie over het DNB. Aan de hand van persoonlijke verhalen en voorwerpen wordt een beeld geschetst van de circa 400 leden van het bataljon, afkomstig uit heel Nederland, en hun onderduik- en verzetswerk in WO2.

Veel DNB-leden werden in het najaar van 1944 lid van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, waren betrokken bij de geallieerde Wapendroppings en oefenden met wapens. De Achterhoek werd rond



Expositie DNB (foto: Sarah Schott)

30 maart 1945 bevrijd en twee weken later werd het DNB-leger officieel opgericht, dat vervolgens binnen het First Canadian Corps actief deelnam aan de bevrijding van Nederland.

Tijdens de opening vertelde Denny van Maanenberg uit Australië over de geschiedenis van zijn vader Ton van Maanenberg, een kopstuk van het LO-LKP verzet Aalten en lid van de eerste compagnie DNB. Het gezin was kort na de oorlog geëmigreerd en de kinderen wisten niet veel over Aalten. Denny had via internet over de komende expositie gelezen en kwam met echtgenote naar Aalten. Tijdens zijn meerdaags bezoek heeft ons team hem de locaties laten zien van de voetstappen van verzet en onderduik. Mieke Heijerman vertelde over de zoektocht in archieven over de verzetsjaren van haar tante Jo Kamphuis uit Aalten, koerierster in de oorlog en stafid van DNB.

De expositie wordt nu druk bezocht en krijgt lovende kritieken. Bijgevolg komen er veel vragen binnen en ook schenkingen in de vorm van brieven, foto's en objecten. Zoals bijvoorbeeld van de familie Dicker; de broers Jac en Anton zaten ondergedoken in Zieuwent en meldden zich na de bevrijding bij het DNB. Voor Peter Dicker, zoon van Jac Dicker, was zijn emigratie naar Griekenland najaar 2025 aanleiding om één en ander aan ons museum te schenken, zoals persoonlijke brieven, foto's, het bekende DNB-beeldje, een onderscheiding en een deel van een Duitse periscoop. Tevens leverde dit contact ook informatie op over de broers Lokin, die na de oorlog zwagers werden van Jac Dicker. Ook deze broers waren ondergedoken in Zieuwent en werden DNB-lid.



*Peter Dicker en André Fukkink. Overdracht van het materiaal aan het museum (foto: Frouke Harmsen)*



*Presentatie boek Bakens van het verzet. Van links naar rechts Peter Driessen, Gerda Brethouwer, Ina Brethouwer, Marion der Weduwen, Hans de Beukelaer (foto: Jan Oberink)*

### **Presentatie van het boek “Bakens van het verzet”**

In ons museum werd op 22 april 2025 het boek “Bakens van het verzet, de bewogen oorlogsjaren van Joop der Weduwen en Clemens Driessen”, gepresenteerd door uitgeverij Fagus en het Nationaal Onderduikmuseum. Het boek is geschreven door ons teamlid Ina Brethouwer. Er waren die dag circa honderd belangstellenden. Elk hoofdstuk van het boek biedt inzicht in verzet, onderduik en hulpverlening in WO2 en levert daarmee ook een bijdrage aan het Kenniscentrum.

### **Fietstocht Rademakersbroek**

In 2025 werd opnieuw de fietstocht gehouden, die in 2024 voor het eerst werd georganiseerd. Belangstellenden konden een aantal keren in het zomerseizoen onder begeleiding deelnemen en langs erfgoed fietsen, waar zich tijdens de oorlogsjaren bijzonderheden afspeelden. De fietstocht kan ook zonder gids worden gefietst.

### **Werving nieuwe teamleden**

Op 8 oktober 2025 was de inloopavond voor het werven van nieuwe vrijwilligers. Ook voor team onderzoek was er belangstelling, wat resulteerde in twee nieuwe leden voor ons team. Eerder dit jaar kon ook al een nieuw lid verwelkomd worden.

### **Plan van Aanpak 2025-2030**

In het najaar zijn de prioriteiten en wensen van de teamleden in beeld gebracht. Eind november werd hierover vergaderd en werd samen met directeur Gerda Brethouwer ons plan van aanpak voor de komende vijf jaren vastgesteld. De onderwerpen waarop wij ons in de komende jaren richten zijn vastgelegd. Bestaande thema's worden voortgezet en nieuwe thema's opgepakt.

### **Kenniscentrum**

Nationaal Onderduikmuseum wil inspelen op de groeiende vraag naar informatie over personen die betrokken waren bij de onderduik in Nederland (en daarbuiten). De ambitie is om deze persoonsinformatie duurzaam vast te leggen, te verbinden en als Linked Data te publiceren. Hiermee wordt de informatie toegankelijk voor erfgoedinstellingen, onderzoekers en publiek.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog doken naar schatting 700.000 mensen onder, geholpen door een landelijk netwerk van gewone burgers en organisaties zoals de LO. Nationaal Onderduikmuseum (NOMA) documenteert en ontsluit deze verhalen, die nog altijd veelzeggend zijn voor actuele thema's als mensenrechten, vrijheid en solidariteit. Juist de persoonlijke ervaringen spreken aan en bieden aanknopingspunten voor reflectie op actuele maatschappelijke vragen. De belangstelling voor het thema groeit. De onderduik brengt het grote verhaal van de oorlog dichtbij. Het komt terug naar een concrete plek en de persoonlijke keuzes van gewone mensen die onder grote druk stonden.

Momenteel is informatie over onderduik versnipperd en verspreid over diverse instellingen, onderzoekers en particuliere initiatieven. Hierdoor is het lastig informatie te vinden, zowel voor het brede publiek als voor onderzoekers. Er zijn vele organisaties en instellingen actief in het opsporen, vastleggen en ontsluiten van informatie over de onderduik, echter deze werken tot op heden nog niet samen. Nationaal Onderduikmuseum wil door het project NOMAD verbindingen mogelijk maken zowel in de informatie uitwisseling als in de samenwerking voor de toekomst. Het museum vervult meer en meer al de rol van nationaal kenniscentrum: mensen zoeken contact met vragen over familieleden of lokale onderduikgeschiedenissen. Vanuit samenwerking met collega's in den lande wordt met NOMAD het mogelijk om gegevens te bundelen en landelijk te ontsluiten en zo het publiek gericht te bereiken en effectiever gebruik te maken van data.

De resultaten van het onderzoek van het museum, aangevuld met de schenkingen en bronnen vormt een rijke bron van kennis waar door wij thematentoonstellingen kunnen realiseren, onderzoek verdiepen, vragen beantwoorden, doorverwijzen, publicaties, presentaties en thematentoonstellingen organiseren.

Ina Brethouwer en André Fukkink, namens team Onderzoek en Kenniscentrum

Werkgroep leden 2025: Gerda Brethouwer, Ina Brethouwer, John Breukelaar, Anne Mieke Diepersloot, Gerrit Hendrik van Eerden, André Fukkink, Ria Fukkink, Machiel Jongste, Ton Kaffka, Gerrit Nijman, Jan Oberink, Teun Oortgiesen, Sonja Rexwinkel, Jetty Schaap, Bert Smeenk, Louis Veldhuis, René Westendorp en Mark Westendorp.

## 4.5 Educatie

Naast de reguliere bezoekers mochten we ook veel leerlingen en hun begeleiders ontvangen vanuit het basis- en middelbaar onderwijs uit Nederland en Duitsland. De leerlingen deden gedurende hun schooljaar, aan de hand van educatieve programma's en verhalen van rondleiders/educatoren, kennis op in het museum. Vaak in combinatie met een bezoek aan de synagoge of een andere activiteit zoals een dorpswandeling langs gedenkwaardige monumenten. In totaal waren in 2025 22 Duitse en 45 Nederlandse scholen bij ons op bezoek, meestal met meerdere klassen. De boekingen worden gecoördineerd door Sinie Sonderen.

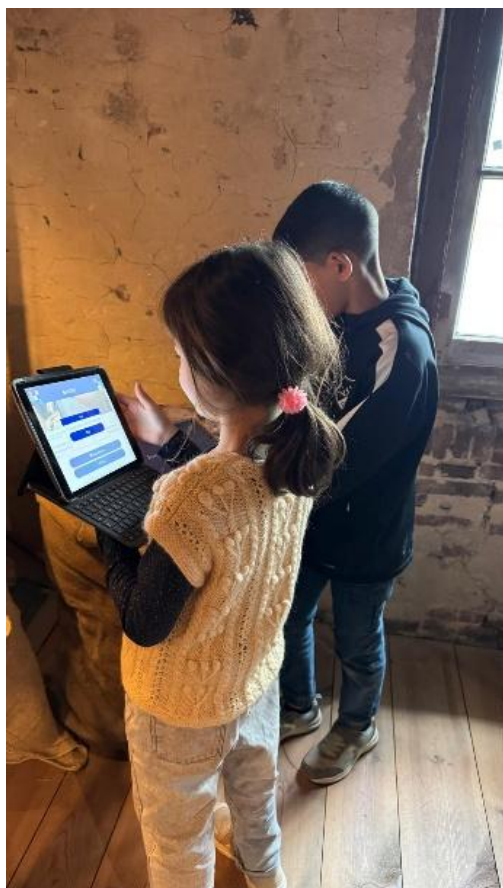


### **Bi-Parcours**

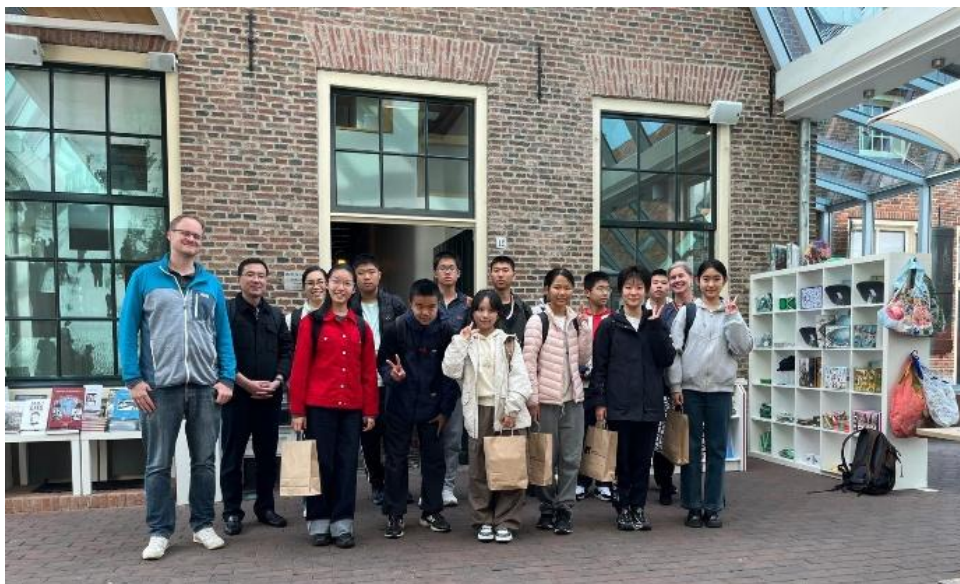
De Duitse docente Miriam Pietzka ontwikkelde en presenteerde een programma voor Duitse scholieren in het Nationaal Onderduikmuseum. Bi-Parcours, waarbij de scholieren zelfstandig met behulp van een iPad het museum kunnen ontdekken. De pilot is zeer goed ontvangen en Miriam won er een prijs mee in Bocholt.

Het programma is specifiek gemaakt voor Duitse scholen.

*Groepsfoto Bi-Parcours pilot*



**Bezoek uit China:** het Nationaal Onderduikmuseum geniet nu ook naamsbekendheid in China.



*Tijdens een uitwisselingsproject met de stad Bocholt, bezocht een enthousiaste groep Chinese scholieren ons museum. (Foto: Marjon Hermeling)*

### 80 jaar Vrijheid

In 2025 heeft het Nationaal Onderduikmuseum deelgenomen aan het project 80 jaar Vrijheid. In samenwerking met Erfgoed Gelderland, de HAN, oorlogsmusea van Gelderland en MBO-instellingen heeft Educatie deelgenomen aan de voortzetting van het MBO-project Burgerschap en Vrijheid.



Leernetwerkbijeenkomsten leverden nieuwe burgerschapslessen voor het MBO op. Deze lessen zijn te vinden op de website van de HAN en zijn vrij te gebruiken voor het onderwijs. Aansluitend op deze lessen hebben de musea per locatie een museumles ontwikkeld. De al bestaande MBO-museumles is deze ronde opnieuw onder de loop genomen en verder doorontwikkeld. Dit voorjaar staan er een aantal pilot-lessen voor het MBO op de rol.

### Beeldgeletterdheid

Het project Beeldgeletterdheid vloeide uit 80 jaar Vrijheid voort. In een tijd vol (digitale) beeldtaal worden we vaak blootgesteld aan misinformatie. Om jongeren hier weerbaar tegen te maken is het belangrijk om dit op te nemen in de educatie. Educatie van het Nationaal Onderduikmuseum organiseerde in dat kader op 18 juni een speciale filmavond 'In het spoor van Max van Dam'. Filmmaker Lex Schellevis en kunsthistorica Frederiek Jeletich -Visser bespraken beelden van de film met het belangstellende publiek.



### **Leernetwerk Educatoren**

Erfgoed Gelderland startte een nieuw leernetwerk voor Gelderse educatoren, de verantwoordelijken voor de educatie in musea. In november 2025 werd de eerste bijeenkomst gehouden in het Nederlands Openluchtmuseum. Het is fijn om met collega-instellingen ervaringen uit te wisselen.



### **Expositie DNB op school**

Bij de expositie is een educatief programma ontwikkeld en komt het museum daarover ook in de klas.

### **Onderduikmuseum Junior**

Educatie medewerkers werken hard aan de ontwikkeling en de presentatie van educatieve producten ten behoeve van de nieuwe vaste expositie op de zolder van Markt 12: Onderduikmuseum Junior. Het wordt een interactieve tentoonstelling vooral gericht op de jonge, maar ook zeker interessant voor oudere bezoekers.

### **Verhuizen koffers van zolder Markt 12 naar dorpsboerderij.**

Na een traditioneel druk voorjaar, de meeste scholen plannen hun bezoek aan het Nationaal Onderduikmuseum graag in die periode, troffen we de voorbereidingen voor de verplaatsing van de zolderexpositie naar de Dorpsboerderij. In verband met de ontmanteling van de Onderduikzolder is in de dorpsboerderij een tijdelijke opstelling ingericht met de koffers van de zolder om het programma voor de scholen te kunnen blijven waarborgen. Ook de bestaande educatieve programma's zijn op de verandering van locatie aangepast met hulp van Eva Küpers en het educatieteam.

### **In voorbereiding**

*Internationaal project: Spaces for New Generations*, waarin wij via Co-Creatie met Nederlandse en Duitse jongeren werken aan nieuwe presentaties en programma's. Hun perspectieven helpen ons om het gesprek over vrijheid, uitsluiting en democratische waarden eigentijds en grensoverschrijdend te voeren.

Marjon Hermeling namens team van museumdocenten en rondleiders.

## 4.6 Expositie

### **‘Nooit meer? Oorlog in beeld’ - tot en met 23 maart**

De tentoonstelling *Nooit meer? Oorlog in beeld* geopend in 2023 liep in 2025 door tot maart. Een aangrijpende expositie waarin 50 foto's uit de provincie Gelderland samen getoond worden met 50 foto's uit Oekraïne. De fototentoonstelling Gelderland in 50 foto's toonde bijzondere en niet eerder gepubliceerde foto's onder meer uit het archief van het Nationaal Onderduikmuseum. De tentoonstelling is onderdeel van het project *De Tweede Wereldoorlog in 100 foto's*, uitgevoerd door het NIOD, waarbij een jury onder leiding van Khadija Arib de foto's uit alle provincies, lokale archieven en via particuliere inzendingen heeft gekozen. De fototentoonstelling toonde daarnaast 50 foto's uit Oekraïne. Deze collectie bevat particuliere foto's en foto's van het fotografencollectief *Donbas Frontliner*. Dit collectief ontving voor zijn werk de *Free Media Award 2022* en wil met dit werk aandacht blijven vragen voor de situatie in Oekraïne. Deze foto's werden in samenwerking met Vitalina Stroes en Olesia Klapan geselecteerd. De expositie nam het publiek op aangrijpende wijze mee naar de oorlog toen in ons eigen land en de huidige oorlog in Oekraïne. De beelden tonen dat vrijheid kwetsbaar is en mensenrechten snel geschonden kunnen worden, toen en nu.

### **15 april Opening Dutch National Battalion (zie verder onder Onderzoek)**

Femke Klein, programmaleider 80 jaar Vrijheid Nationaal Comité 4 en 5 mei en kleindochter van Jan de Vriend, DNB lid 2e compagnie deed het openingswoord. Aansluitend werd onder begeleiding van de klanken van een doedelzak van de Highland Piper op het museumplein een bank ter herinnering aan het Dutch National Battalion onthuld door David Hogenkamp, directeur Nederlands Veteraneninstituut en Henk Dijk, voorzitter bestuur Nationaal Onderduikmuseum.



Dutch National Battalion (DNB) bestond uit meer dan 400 onderduikers en verzetsmensen uit heel Nederland: pilotenhulpers, vrouwen, Joden, studenten, militairen, Rijksduitse deserteurs, Arbeitseinsatz-weigeraars en veel boerenzons. Ze beschouwden het als hun ereplicht zich bij het Canadese bevrijdingsleger aan te sluiten en in de frontlinie actief mee te vechten. Het bataljon met drie compagnies werd officieel onderdeel van het Canadese leger en hielp bij de zuivering van gebieden langs de IJssel, Deventer, Apeldoorn, via Tiel en de Veluwe tot aan Amersfoort en na de oorlog onder meer bij het opruimen van mijnen.

De expositie is in samenwerking met het team *Onderzoek en Collectie* tot stand gekomen en met de bijdragen van nazaten en instellingen die ons hebben voorzien van informatie, bruiklenen en schenkingen. De provincie Gelderland heeft in het kader van 80 jaar Vrijheid de expositie financieel ondersteund.

**Marktkamer - Opening 'Verbeelde Vrijheid', Schuilen en schilderen op het Caspershuus.**

Op 22 maart vond de opening plaats van deze expositie. Te zien waren werken van Han Hoogenkamp, Bernard Nusselder, Piet te Lintum en Jouke Schaap die tijdens en na de oorlog op boerderij Caspershuus in De Heurne zijn gemaakt. De expositie gaf in woord en beeld een inkijk in vooral de laatste oorlogsjaren. Naast geschilderde gevels van de boerderij omvatte de tentoonstelling getekende portretten en foto's van onderduikers, ondergedoken in Aalten en Dinxperlo.

Het waren gevaarlijke tijden voor het gezin van Jan en Hanna Nusselder-Westerveld, dat probeerde het boerenbedrijf zo gewoon mogelijk te runnen, terwijl het onderduikers en vluchtelingen in huis had. Vader en zoon Gerrit Nusselder zaten zelf ook ondergedoken op hun eigen boerderij.

**Expositie Koffers met verhalen Dorpsboerderij (zie ook onder Educatie)**

De verplaatsing van de koffers met verhalen van de zolder Markt 12 naar de dorpsboerderij expositie is onder begeleiding van educator Marjon Hermeling, vormgever Berna Bonekamp samen met het technische team, heel goed verlopen. De tentoonstelling komt op de nieuwe locatie fantastisch tot zijn recht: er is een nieuwe beleving in het museum bij gekomen. De expositie in de dorpsboerderij heeft verder een kleine uitbreiding gekregen met een opstelling over Koningin Wilhelmina en een nieuw gecreëerde onderduikplek, zoals die op boerderijen kon voorkomen.

Ook is de audiotour uitgebreid, zodat de bezoeker deze ook in de boerderij kan gebruiken.



*Koffers met verhalen in de Dorpsboerderij (foto: Marjon Hermeling)*

Gerda Brethouwer, namens de expositiecommissie Loes de Roode, Sonja Rexwinkel, Luuk Nijenhuis, Marjon Hermeling, Berna Bonekamp.

## 4.7 Escaperoom voor de Vrijheid

In 2025 hebben we 471 bezoekers verdeeld over 106 groepen mogen verwelkomen. Op 26 oktober 2025 heeft de laatste groep de escaperoom gespeeld en hebben we deze feestelijk afgesloten met oud vrijwilligers en vrijwilligers in afwachting van een nieuwe escaperoom in Markt 18. Voor de sluiting heeft er op de escaperoom nog een ware stormloop plaatsgevonden in oktober. Er zijn in oktober maar liefst nog 24 groepen geweest.

De sluiting van de Escaperoom voor de Vrijheid was nodig om de verduurzaming van Markt 12 mogelijk te maken. Met de spelbegeleiders wordt een nieuw concept voor de Escaperoom 2.0 in Markt 18 voorbereid.

## 4.8 Facilitair en Veiligheid (Klusteam)

In het afgelopen jaar heeft de groep Facilitair en Veiligheid zich, naast het oplossen van de standaard storingen en het klaarzetten van diverse activiteiten, ingezet voor een aantal bijzondere projecten. We zetten graag uiteen wat er allemaal is gerealiseerd.

### Verlichting expositie DNB

De verlichting van de expositie DNB is voor het grootste deel door het team aangelegd en aangesloten. Hiermee hebben wij bijgedragen aan perfecte presentatie en beleving van de tentoonstelling.

### Versieringen bij de viering van 80 jaar bevrijding van Aalten

Het aanbrengen van versieringen voor de viering van de 80-jarige bevrijding van Aalten vormde een uitdaging. We hebben zorgvuldig bekeken waar en hoe alles veilig bevestigd moest worden, zodat het feestelijke karakter goed tot uiting kwam.

### Verbouwing zolder Markt 12

Daarnaast hebben wij de zolder van Markt 12 leeggeruimd, zodat deze verbouwd kan worden tot de 'Onderduik Junior' ruimte. Alle expositiestukken die daar opgesteld stonden, hebben we waar nodig uit elkaar gehaald en samen met Berna Bonekamp opnieuw opgebouwd in de boerderij.

### Vaste dienst op dinsdagmorgen

De dinsdagmorgen blijft onze vaste ochtend waarop wij aanwezig zijn in het Onderduikmuseum. Hier verrichten we uiteenlopende werkzaamheden en zijn we beschikbaar voor vragen en ondersteuning.

Het klusteam kijkt terug op een jaar waarin we ons met veel passie hebben ingezet voor het museum en de verschillende projecten. We bedanken iedereen voor de samenwerking en ondersteuning.



*De illegale drukkerij, die voorheen op de zolder van Markt 12 stond, ondergebracht in de Dorpsboerderij*

## 4.9 VVV / Recreatie en Toerisme

**VVV-Aalten** maakt onderdeel uit van het museum en is in de hal van Markt 14 gevestigd. De vrijwilligers van het museum bieden informatie en zorgen dat de website up to date blijft wat betreft het aanbod. De VVV wordt aangestuurd vanuit het bestuur van de Stichting VVV Aalten. De belangrijkste taak van de VVV - het informeren van geïnteresseerden, Aaltenaren en gasten van buiten over Aalten - gebeurt door de baliemedewerkers van de organisatie. Naast het bieden van gastvrijheid wordt achter de schermen hard gewerkt aan het verder professionaliseren van de website, het aanbrengen van structuur in de diverse werkzaamheden en het bijscholen van de vrijwilligers. Ook wordt er actief samengewerkt met Achterhoek Toerisme op het gebied van kennisuitwisseling en productontwikkeling en met de twee andere VVV's van Aalten. Bijzonder in de gemeente Aalten is natuurlijk het thema van de onderduik en de verhalen over het onderduiken. Tijdens de oorlogsjaren was ledere vijfde inwoner onderduiker. VVV en museum maken waar mogelijk verbindingen met activiteiten, routes en arrangementen voor recreanten en toeristen. Zo worden in de maanden juli en augustus in het centrum van Aalten op vier donderdagen de Aaltendagen georganiseerd. De werkgroep activiteiten speelt daar op in met activiteiten in het pand Markt 18.

**De Gängeskes**<sup>1</sup> Aalten bezit sinds de late middeleeuwen een bijzonder patroon van historisch gegroeide 'Gängeskes'. De huizen en boerderijen in het agrarische es dorp stonden verspreid langs een aantal uitvalswegen. Daartussen lagen dan de 'goarden', de moestuinen van de inwoners. Gängeskes zijn van oudsher de verbindingspaadjes tussen deze dorpsstraten en tuinen. Ze zijn meestal zo breed, dat twee mensen met kruiwagens elkaar kunnen passeren. In 2025 kwamen de aanvragen voor de Gängeskes langzaam op gang vanaf april. Rinia Stolte coördineert dit aanbod: "2025 was een goed jaar, maar net iets minder dan 2024. Er kwamen 17 aanvragen binnen, waarvan twee grote groepen die in tweeën zijn gesplitst. De ene groep bracht eerst een bezoek aan het museum en daarna werd de Gängeskesroute gelopen of andersom. Bij grotere groepen is dit een mooie combinatie van activiteiten. Het aantal deelnemers in 2025 was 224 personen. Ter vergelijking met 2024: 21 aanvragen met ruim 350 deelnemers. Voor de "Gängeskes op locatie" zijn geen aanvragen binnengekomen (2 in 2024). De 'Vrije inloopmiddagen' telde 21 deelnemers.

Op 30 oktober is in ons museum een **cursus Hospitality** gegeven, waar ook andere VVV's aan deelnamen. De cursus is eerder gegeven, zodoende was het voor de één een opfrisdag en voor de ander nieuwe kennis.

De nieuw uitgebrachte fietsroute '**Ode aan het landschap**' is als enige Nederlandse fietsroute in november 2025 genomineerd als fietsroute van het jaar 2026. De meerdaagse route beslaat 368 kilometer en voert langs de indrukwekkende diversiteit van het Achterhoekse landschap. 'Ode aan het landschap' is bij de VVV verkrijgbaar als route en is tevens als boek uitgegeven.



Onze kraam op de Winterfair in Aalten

### Sprankelend Aalten

Vrijdag 12 december nam het museum deel aan 'de advents' Winterfair. Voor de eerste keer georganiseerd door de ondernemersvereniging.



<sup>1</sup> *Bouwhistorisch onderzoek heeft uitgewezen dat het pad tussen Markt 14 en Markt 18 geen onderdeel heeft uitgemaakt van de historisch gegroeide patroon 'Gängeskes'. Het pad hoorde bij Markt 14, het Frerikshuus, en werd gebruikt door dokter Freriks die zijn koets in de boerderij Markt 16 had gestald, wat daarom destijds Freriksschure werd genoemd. Het pad eindigde dan ook bij Markt 16. Pas vanaf 1984 is er een doorgang gemaakt vanaf de Markt rechtstreeks naar de Prinssenstraat. Op oude foto's is nog een schutting te zien die het einde van het Frerikspad markeert.*

## 4.10 De Panne

In het voor- en najaar van 2025 verschenen er weer twee Pannes met interessante verhalen en mooie artikelen. 80 jaar vrijheid kwam ook aan bod net als informatie over de exposities, schenkingen, collectie en educatie. En natuurlijk hadden we telkens een update met betrekking tot het vernieuwingsplan.

In de redactie namen we definitief afscheid van Henk Lensink. Vanwege zijn gezondheid moest hij helaas stoppen. In 2025 bestond de redactie dus uit een persoon minder.

Voor de toekomst willen we De Panne beter laten aansluiten bij de missie en visie van het museum. Hiervoor zijn eind van het jaar al enkele extra overleggen geweest. Met ingang van het nieuwe jaar worden enkele rubrieken geschrapt en er komen nieuwe voor in de plaats. Hierbij geven we De Panne een inhoud die nog beter past bij het Nationaal Onderduikmuseum.

Redactie De Panne: Annelies Evers, Anne-Marieke Vreeman, Gerrit Nijman en Annet Westerveld-Lensink.  
Vormgeving: Ben Lammers



## 5. Vrijwilligersbeleid

We kunnen terugkijken op een jaar waarin een inloopavond om vrijwilligers te werven goed werd bezocht. Op een laagdrempelige manier konden geïnteresseerden kennismaken met het museum en in gesprek gaan met vrijwilligers over de mogelijkheden voor vrijwilligerswerk bij het Nationaal Onderduikmuseum. Het resultaat van deze avond: tien ingevulde aanmeldformulieren. Ook verspreid over het jaar meldden zich mensen die als vrijwilliger een bijdrage willen leveren aan dat waar het museum voor staat. Dit samen resulteerde in veertien intakegesprekken.

### **Ouderenbeleid**

Bij het Nationaal Onderduikmuseum waarderen we de inzet van al onze vrijwilligers, ongeacht leeftijd. We erkennen dat oudere vrijwilligers een schat aan ervaring en betrokkenheid meebrengen. Om ervoor te zorgen dat zij hun werk gemotiveerd, met plezier en voldoening blijven doen, is in 2025 een ouderenbeleid vastgesteld dat zich richt op waardering, betrokkenheid en gezondheid, en rekening houdt met de wensen en mogelijkheden van oudere vrijwilligers.

### **130 vrijwilligers**

Daar waar we nieuwe vrijwilligers mochten verwelkomen, zijn ook verschillende mensen gestopt als vrijwilliger. Hierdoor kwam het aantal vrijwilligers op 31 december 2025 uit op 130. Zeker met het oog op de toekomst blijft het belangrijk om nieuwe vrijwilligers te werven. Net als in 2025 maken we hiervoor gebruik van onze social-media kanalen.

**De volgende oproep is uitgegaan op de site en socials geplaatst:**

### **Oproep voor nieuwe vrijwilligers**

*Houd je van geschiedenis en verhalen? Wil je kennis opdoen, enthousiaste mensen ontmoeten met dezelfde passie en bij een mooi team vrijwilligers horen? Meld je dan aan!*

*Wil je een of meerdere dagdelen per week meewerken aan rondleidingen, educatie, de voorbereiding van een expositie, collectieregistratie?*

*Zie je jezelf als baliemedewerker of lijkt het je leuk om cateringwerkzaamheden te verrichten? Wij komen graag met je in contact om te praten over een passende vrijwilligersfunctie!*

*Ken je iemand die ons team zou willen en kunnen versterken? Meld dat ook!  
We staan open voor mensen die in goede samenwerking ons ergoed in stand houden en doorgeven. Kennis en kunde is altijd welkom!*

Henny Plant, vrijwilligerscoördinator

## 6. Doorontwikkeling museum

### Organisatie van de vernieuwing

Voor de aansturing m.b.t de Vernieuwing is een projectorganisatie actief onder leiding van directeur Gerda Brethouwer, die op basis van het door de besturen vastgestelde beleid voor de vernieuwing, zorgt voor de uitwerking en uitvoering van de plannen en de noodzakelijke werving van middelen. Om de directeur in staat te stellen deze taak uit te voeren is aanvullende expertise ingehuurd om de organisatie op de werkvloer aan te sturen en de werkzaamheden aan te sturen van het secretariaat. Vanaf 2024 is Marijke Verschoor-Boele bereid gevonden daarin de organisatie parttime te versterken.

De besluitvorming ten aanzien van de vernieuwing wordt onder leiding van de directeur voorbereid door de Stuurgroep Vernieuwing met vertegenwoordigers van de beide besturen (Vereniging Nationaal Onderduikmuseum en Stichting Beheer) die ervaring hebben met grotere bouwkundige projecten. Aansluitend op de boekhouding voor de bedrijfsvoering van het museum, is de administratieve organisatie (A&O) en financiële projectadministratie Vernieuwing ingericht voor het op een juiste en verantwoorde manier bijhouden van de besteding van financiële middelen en subsidies en ten behoeve van de rapportages en verantwoordingen die daarover moeten worden afgelegd aan de besturen en fondsen. In dat verband is ook de tekeningsbevoegdheid (procuratie) voor de vernieuwing vastgesteld. De voortgang doorontwikkeling Nationaal Onderduikmuseum geschiedt volgens de vijf beheersaspecten: geld/middelen, kwaliteit, tijd/planning, organisatie en informatie/communicatie via rapportage over:

1. Stenen / Organisatie
2. Inhoud / Organisatie
3. Financiën budget en dekking
4. Bedrijfsvoering (target gekoppeld aan doorontwikkeling)

### Mijlpaal in gebruik nemen in 2025 van de aankoop Markt 18

Met de substantiële donaties van fondsen en bedrijven kon in 2024 Markt 18 worden aangekocht en in 2025 – weliswaar nog onverbouwd, in gebruik genomen worden.



Mijlpaal in de ontwikkeling museum:

*1 maart 2025: Feestelijke sleuteloverdracht voor Markt 18 door vorige eigenaar Erna Wevers aan directeur Gerda Brethouwer*

### Vooruitblik naar 2026

Architect Vincent Schreurs heeft opdracht tot het uitwerken van VO (voorlopig ontwerp) in DO (definitief ontwerp), gefaseerd volgens planning en met doorrekening, begroting/dekkingsplan voor de gefaseerde uitvoering. Inclusief een geactualiseerd stappenplan met tijdsplan, technisch uitvoeringsplan en plan van aanpak voor de communicatie.

Onderdelen in het traject:

- Er wordt voor de gehele vernieuwing vergunning aangevraagd
- Vooroverleg gemeente Aalten m.b.t. VO en vergunningverlening;
- Communicatie/Informatieverstrekking via nieuwsbrief, Panne, persberichten, website, e.d.
- Communicatiematrix en plan van aanpak Participatie in- en extern
- Werving financiële middelen bij (subsidie)fondsen, sponsors, overheden en via randprogrammering;
- Vervolgtraject voorbereiding uitvoering.

Een selectie aannemers wordt gepolst op interesse en tijd voor opgave NOMA. Certificering is vereist vanwege rijksmonumenten in het museumcomplex. Uitvraag gebeurt in afstemming met de Stuurgroep op basis van het door beide besturen goedgekeurd DO. Aanbestedingswijze: meervoudig onderhands (vastgesteld april 2025)

### Onderduikmuseum Junior

Met ondersteuning door ROO-architecten wordt gewerkt aan de realisatie van Onderduikmuseum Junior. Het concept voor Junior wordt uitgewerkt per thema en met persoonlijke verhalen van kinderen/jonge mensen ten tijde van WO2. De opzet is interactief en gericht op meerstemmigheid en eigen verantwoordelijkheid. Planning en opzet is gedeeld met MT en educatie. De kinderraad wordt najaar 2026 uitgenodigd voor advies en proefperiode. Junior is gericht op doelgroep 8-14 jaar.

Najaar 2025 is met team educatie afgestemd en maakt de educator onderdeel uit van het projectteam met het oog op educatief programma Onderduikmuseum Junior en de doorontwikkeling voor het totaal. NOMA is een educatief museum en streeft naar een verhouding van 60 - 40% ten aanzien van de ontvangst van schooljeugd en -klassen ten opzichte van individuele bezoekers. Doorontwikkeling van huidige programma's is hiervoor nodig. Ook uitkomsten uit een eerder gehouden marktonderzoek worden hierbij betrokken. Dit betreft aansluiting op het curriculum van Duitse scholen. De opzet voor Junior is modulair en zal worden uitgebreid in aansluiting op de ambities, de fasegewijze ontwikkeling NOMA en de dekking voor de betreffende onderdelen. De uitvoering verloopt volgens planning met geormerkt budget, gedekt door subsidies.

In werkgroepverband wordt ook gewerkt aan een concept voor de Context Tentoonstelling en de Rode Draad Onderduiken. Binnen de bestaande begroting voor bedrijfsvoering wordt voor de dorpsboerderij de beleving van 'Onderduiken op de boerderij' en 'Oorlog en vrede' door de tijd heen aan de grens (archeologie in de kelder) voorbereid.



Impressie van de inrichting voor Onderduikmuseum Junior (ROO Ontwerpers)

**Werving en communicatie**

Aangezien de organisatie gelijke tred moet houden met de doorontwikkeling naar de ‘Stip op de Horizon’, is besloten tot integrale werving met een Plan van aanpak voor zowel incidentele als structurele middelen ten aanzien van de bedrijfsvoering. Daarbij gaat het om de professionalisering van de organisatie en de noodzakelijke groei van fte en inkomsten om deze structureel te bekostigen. Een traject waarbij ook het bestuur van de Vereniging NOMA een verantwoordelijkheid heeft. Het streven meer bezoekers te ontvangen: 40.000 - 50.000 per jaar, vijf jaar na realisatie van de vernieuwing, vergt ook inspanningen op het gebied van marketing en communicatie. Meer bezoekers betekent ook meer inhuur van projectmedewerkers óf uitbreiding van de formatie met de daarmee gepaard gaande verhoging van de personeelsbegroting. Ook vernieuwingsdoelstelling m.b.t. verdergaande professionalisering vormt een uitdaging qua uitvoering en financiering.

In de afgelopen periode:

1. Is een Integraal Wervingsplan en matrix opgesteld voor de scope en het bijhouden van targets per jaar.
2. Actualisatie met noodzakelijke groei fte /middelen.
3. Opzet voor een plan van Aanpak/Jaarprogramma met jaardoelen, streefcijfers en uitvoeringsagenda.
4. Opdracht aan Carbid /Feestfabriek voor het maken van wervend filmpje.
5. Communicatieplan voor het traject t.b.v. betrokkenheid/input medewerkers/vrijwilligers en extern voor b.v. het gesprek met horeca op de Markt uitgezet voor afspraak en met de buurt over de voortgang.

**Deelprojecten**

Op basis van het Integraal Wervingsplan en begroting worden deelprojecten in kaart gebracht waarvoor vanuit kleinere schaal bij bedrijven geworven kan worden. Dat geldt voor Inhoudelijke projecten als Kenniscentrum en Co creatie met jongeren en voor Stenen voor de Ketting en de verduurzaming van de boerderij. Aanvullende posten voor de herinrichting van Markt 12 worden opgesteld. Tevens worden de kosten van restauratie, renovatie en inrichting van Markt 16, zowel stenen als inhoud in kaart gebracht.

**Fasering**

De Vernieuwing zal in fasen worden uitgevoerd. De volgorde daarin is flexibel en hangt mede af van beschikbare financiële middelen, kansen en mogelijkheden.

Fase 1 2024/2027	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Planontwikkeling uitbreiding:                         <ol style="list-style-type: none"> <li>1.1. aankoop en verbouwing Markt 18</li> <li>1.2. voorbereiding dakisolatie Markt 12</li> </ol> </li> <li>2. Planontwikkeling Voorbereiding inhoudelijke projecten:                         <ol style="list-style-type: none"> <li>2.1. Realisatie Onderduikmuseum Junior in Markt 12</li> </ol> </li> <li>Vorbereiding Context Tentoonstelling en Rode draad</li> <li>3. Vorbereiding installatie en duurzaamheid</li> </ol>
Fase 2 2027/2028	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Dorpsboerderij Markt 16: verduurzaming, restauratie en multifunctioneel</li> <li>• Alle rijkmonumenten verduurzaming, restauratie</li> <li>• Uitvoeringstraject vernieuwing Markt 12 en 14</li> </ul>
Fase 3 2027/2028	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Uitbreiding op binnenplaats voor Context Tentoonstelling</li> <li>• Realisatie Integraal plan voor groene buitenruimte</li> </ul>
Fase 4 2028	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Afronding uitbreiding en verbouwing</li> <li>• Oplevering alle projecten • Doorvoering Rode Draad Onderduiken</li> <li>• Opening juni 2028</li> </ul>

## 7. Organisatie

### Organisatie (parttime medewerkers)

Gerda Brethouwer, directeur  
Marijke Verschoor-Boele, zakelijk leider  
Marjon Hermeling, educator  
Frouke Harmsen, coördinator collectie/ PR & Marketing  
Ria Theissen, financieel medewerker  
Anita Bolks, administratief medewerker  
Sarah Schott, secretariaat/ICT  
Martha Groenewoud, interieurverzorger

### Veranderingen in het team

- Per 1 januari 2025 krijgt Sarah Schott een tijdelijke contract voor 12 uur medewerker administratie/ ICT.
- Per 1 februari 2025 krijgt Frouke Harmsen een tijdelijk contract voor 24 uur als senior medewerker als coördinator team collectie/marketing en pr. Dit contract is in november 2025 uitgebreid naar 26 uur.
- Per 1 juni 2025 is het contract van Marijke Verschoor-Boele als zakelijk leider voor 1 jaar verlengd.
- De gezondheid van Marjon Hermeling gaat in de loop van 2025 de goede kant op. Ze pakte haar werkzaamheden geleidelijk weer op. We zijn blij dat zij haar kennis en kunde weer kan inzetten!

### Stagiaires

Ilse Steenbreker, afstudeerstage Creative Business Hogeschool Saxion  
Chantal Lamers en Esmee Woertman, deeltijd PABO, Iselinge Hogeschool Doetinchem

### Bestuur

Henk Dijk, voorzitter  
Jon Temming, secretaris  
Wilco Lensink, penningmeester  
Verena Winter, bestuurslid  
Mark Penninkhof, bestuurslid  
Dolf Prinsen, bestuurslid  
Gerrit van Veen, adviseur bestuur januari tot oktober 2025

### Vrijwilligers

Eind 2025 zetten ca. 130 vrijwilligers zich belangeloos voor ons museum in. Zonder de inzet van vrijwilligers kan het museum niet voortbestaan. Wij zijn daarom blij en dankbaar met zo'n grote groep vrijwilligers die worden aangestuurd door een vrijwilligerscoördinator.

### Vrijwillige professionals

In 2025 konden we opnieuw terugvallen op de medewerking van een groep 'vrijwillige professionals': experts die hun vakinhoudelijke kennis en vaardigheden (IT, pr/marketing, grafische vormgeving, strategisch advies) onbezoldigd inzetten voor ons museum. Daardoor kunnen wij met een klein team een deskundig en publieksgericht aanbod neerzetten. Een aantal van deze groep ontvangt een vrijwilligersvergoeding als gebaar van dank vanuit het bestuur.

## PROJECTORGANISATIE DOORONTWIKKELING 2025

### Stuurgroep Vernieuwing

De Stuurgroep ziet toe op de door de besturen vastgestelde kaders voor de vernieuwing. Indien besluiten genomen moeten worden buiten mandaat of bij bijzondere faseontwikkelingen, worden deze via de stuurgroep voorgelegd aan beide besturen (Vereniging en Stichting Beheer).

De stuurgroep komt circa 1x in de zes weken bij elkaar en bestaat uit vertegenwoordigers vanuit de besturen van de Vereniging en de Stichting Beheer:

Henk Dijk, vanuit bestuur Vereniging: voorzitter stuurgroep  
Mark Penninkhof, vanuit bestuur Vereniging  
John van Duren, vanuit bestuur Stichting Beheer  
Guido Uland, vanuit bestuur Stichting Beheer

### **Projectgroep Doorontwikkeling**

De projectgroep voert gemiddeld tweewekelijks overleg en bestaat uit:  
Gerda Brethouwer, directeur, tevens 'trekker' van de Doorontwikkeling  
Roos Smit, bouw- en financieel adviseur  
Thea Schipper, projectmedewerker (onbezoldigd)  
Ria Theissen, financieel medewerker, tevens bestuurslid Stichting Beheer

De projectgroep handelt binnen het door de stuurgroep en beide besturen vastgestelde kader (Vernieuwingsplan Nationaal Onderduikmuseum 2020) en heeft tot taak uitvoering te geven aan de doorontwikkeling in al zijn facetten, en gedurende het hele proces aan te sturen en te begeleiden: vanaf intake, start, plan van aanpak, doorloop, realisatie/ implementatie, afronding en evaluatie.

De projectgroep bereidt hiertoe documenten voor ter informatie, voor advies of ter besluitvorming door de stuurgroep. Ook rapporteert de projectgroep aan de stuurgroep over de voortgang in de planning en de financiële inkomsten en uitgaven t.b.v. de doorontwikkeling.

### **Werkgroep Onderduikmuseum Junior**

De werkgroep voert gemiddeld driewekelijks overleg en bestaat uit:  
Gerda Brethouwer, voorzitter  
Monique Rietbroek, ontwerper/procesbegeleider (Rietbroek Oudijn Ontwerpers)  
Josephine Oudijn, ontwerper/procesbegeleider (Rietbroek Oudijn Ontwerpers)  
Marjon Hermeling, educator museum  
Thea Schipper, projectmedewerker (onbezoldigd)

### **Team Bouwontwikkeling**

Het team voert tweewekelijks overleg. Daarbuiten vindt bouw- en installatietechnisch overleg plaats tussen bouw- en financieel adviseur en architect, aangevuld met specialisten (installatietechnisch, calculatie e.d.).  
Gerda Brethouwer, voorzitter  
Vincent Schreurs, architect  
Roos Smit, bouw- en financieel adviseur  
Thea Schipper, projectmedewerker (onbezoldigd)

## 8. Codes Cultuur 2025

### Verantwoording Codes Cultuur 2025

Nationaal Onderduikmuseum streeft naar een gezonde, inclusieve en integere bedrijfsvoering. Het bestuur van de Vereniging Nationaal Onderduikmuseum ziet de **Governance Code Cultuur**, de **Fair Practice Code** en de **Code Diversiteit & Inclusie** niet als losstaande regels, maar als onderling verbonden pijlers die de kwaliteit van het werk en de organisatie waarborgen. De synergie tussen de codes kwam dit jaar het duidelijkst naar voren in de ontwikkeling voor de inhoudelijke programma's van de doorontwikkeling, de aansluiting bij de Vriendenloterij, de realisatie van de expositie 'Dutch National Batallion', en een eerlijke beloning voor medewerkers.

#### 1. Goed Bestuur en Toezicht (Governance Code Cultuur)

Onze bestuursstructuur is ingericht volgens het Bestuur op afstand-model. Dit betekent dat het bestuur op strategisch niveau samen met directeur de richting bepaald. En dat de operationele zaken door directeur samen met het team van professionals en vrijwilligers wordt uitgevoerd. Directeur en bestuur kunnen terugvallen op een Raad van Advies met Duitse en Nederlandse deskundigen uit het vakgebied. Het is het streven op termijn toe te werken naar een Raad van Toezicht met een directeur-bestuurder. De directeur is het eerste aanspreekpunt over het beleid, de toekomstvisie en werving, en zet, met mandaat van het bestuur van Vereniging en de Stichting Beheer (eigenaar van de gebouwen), de inhoudelijke koers uit om financiële middelen vernieuwing/doorontwikkeling te vergaren. In 2025 zijn de volgende stappen ondernomen:

- **Integriteit:** Het algemeen bestuur ziet toe op de naleving van het Bestuursreglement gericht op goed bestuur en om situaties van belangenverstrengeling te voorkomen. Het bestuur legt daarnaast haar eigen functioneren jaarlijks langs de lat van de Governance Code Cultuur.
- **Transparantie:** De nevenfuncties en het rooster van aftreden zijn openbaar beschikbaar, en op aanvraag uit te reiken. Het bestuur functioneert onbezoldigd.
- **Toezicht:** Via de Algemene Ledenvergadering zijn het beleid, de uitvoering en de langetermijnvisie bevestigd, toegelicht en goedgekeurd. De focus lag op de financiële weerbaarheid van de organisatie.

#### 2. Eerlijke Beloning en Praktijk (Fair Practice Code)

Het bestuur gelooft dat artistieke kwaliteit onlosmakelijk verbonden is met goed werkgeverschap en past de vijf kernwaarden (Solidariteit, Transparantie, Duurzaamheid, Diversiteit en Vertrouwen) als volgt toe:

- **Fair Pay:** Nationaal Onderduikmuseum volgt waar mogelijk, de Museum cao voor medewerkers. Bij inhuur worden marktconforme honorariumrichtlijnen gehanteerd om onderbetaling te voorkomen.
- **Duurzame Inzetbaarheid:** Er wordt geïnvesteerd in deskundigheidsbevordering en mentale gezondheid om de professionele ontwikkeling van het team te waarborgen.

#### 3. Inclusieve Organisatie en Programma (Code Diversiteit & Inclusie)

Om relevant te blijven voor de hele samenleving, werken wij actief aan de vier P's van de Code D&I:

- **Personeel:** Bij vacatures van het bestuur, het team en inhuur wordt actief gezocht naar diverse perspectieven en achtergronden. Ook bij de werving van vrijwilligers gebeurt dat.
- **Programma:** de programmering laat in 2025 zien waar het museum voor staat zoals met de publicaties en de expositie Dutch National Batallion. Met betrokkenheid van medewerkers en vrijwilligers, als resultaat van onderzoek wordt ingezoomd op D&I en meerstemmigheid. Verbindingen en ontmoeting van verschillende groepen en Co-Creatie staat voorop zoals bij Onderduikmuseum Junior, de Kamer van de Vrijheid en de Escaperoom voor de Vrijheid 2.0.
- **Publiek:** Het museum streeft naar zo goed mogelijke fysieke en sociale toegankelijkheid. Het museum richt zich op het vergroten van het publiek (een museum voor alle Nederlanders!). Er wordt accent gelegd op publiek-vriendelijkheid en de communicatie is begrijpelijk, waar mogelijk laagdrempelig en meertalig in tekst en audio (NL, D, Eng.). Op aanvraag, bij ontvangst van schoolklassen of groepen, kan een dovertolk worden geregeld en meerstemmigheid in het belichten van thema's, in onderzoek en het publieksprogramma, via communicatie en promotie via social. Door aansluiting bij de Vriendenloterij wordt tevens een breder publiek bereikt.
- **Partners:** Het museum selecteert de samenwerkingspartners mede op hun visie op inclusiviteit. Hierbij verliezen wij het lokale en regionale karakter van de partijen niet uit het oog.

### Conclusie

Door deze codes integraal toe te passen, bouwt Nationaal Onderduikmuseum aan een toekomstbestendige organisatie die niet alleen kennis en inzicht toevoegt, maar ook een integere en inclusieve speler is in het culturele veld.

## Nawoord

Nieuwe stemmen stellen oude vragen,  
kijken anders, scherper, vrij.

Wat ooit verborgen moest blijven,  
krijgt opnieuw betekenis —  
in hun woorden, in hun tijd.

Vrijheid is geen verhaal van gisteren,  
maar een keuze van vandaag.

En morgen  
begint bij wie nu luistert.

2025 was een bewogen jaar.

Een jaar waarin de spanningen in de wereld ook hun weerslag hadden op de organisatie van het museum.

Meer dan in het verleden is de betekenis van ons museum er een van verbinding en ontmoeting — met bijzondere nadruk op het bewaken en beleven van onze democratie en rechtsstaat.

De verhalen van onderduik, vervolging en verzet vragen om blijvende aandacht. In een wereld waarin polarisatie, uitsluiting en onzekerheid steeds heftiger voelbaar zijn, blijft het museum een plek waar verleden en heden elkaar ontmoeten. Hier worden verhalen niet alleen verteld, maar ook bevraagd — en verbonden met de keuzes van vandaag.

Met dank aan alle betrokkenen, en in het bijzonder aan de jonge generatie die met ons meedenkt en meedoet, blijven wij bouwen aan een toekomst waarin vrijheid wordt gedeeld en gedragen.